

Spreektijd bodem

Rivierenland
22 september 2020

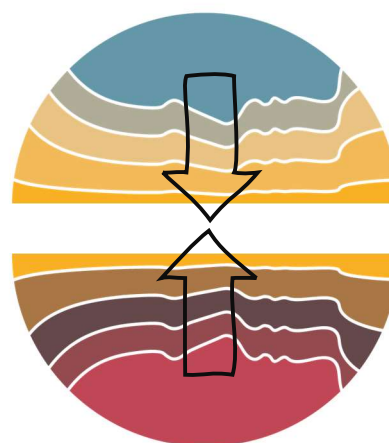
Inleiding

Met de komst van de Omgevingswet vinden er grote verschuivingen plaats op het gebied van de bescherming en het beheer van onze fysieke leefomgeving. Eén van de doelstellingen van de Omgevingswet is een integrale benadering van de fysieke leefomgeving bij het zoeken naar oplossingen voor maatschappelijke opgaven. De bodem en ondergrond vormen een belangrijke basis bij ruimtelijke ontwikkelingen en onder de Omgevingswet hebben gemeenten bevoegdheid om beleid op te stellen over het deel vanaf het maaiveld tot 500 m daaronder. Alles wat er is dit interval speelt moet worden afgewogen tegen gewenste ontwikkelingen en ambities binnen een bepaalde regio. Toch lijkt nog niet overal voldoende bekend wat de impact van verschillende opgaven op de bodem en ondergrond is en wat de bodem bij kan dragen bij het oplossen van deze opgaven. Ook bestaat de ervaring dat er nog weinig overdracht van kennis en informatie plaatsvindt binnen en tussen decentrale overheidsorganen en de omgevingsdienst Rivierenland. Dit heeft tot gevolg dat er onduidelijkheden zijn als het gaat om het maken van de juiste afwegingen. Met behulp van de spreektijd bodem proberen we een specialisten van de bodem en ondergrond en degene die verantwoordelijk zijn voor de invulling van beleid en regelgeving in de Omgevingswet nader tot elkaar te brengen. Het doel van deze bijeenkomst is om bewustwording te creëren over het belang van de ondergrond bij integrale (ruimtelijke) opgaven en de betrokkenen in staat te stellen om bodem tijdig mee te nemen in integrale afwegingen en tenminste de daarvoor benodigde kennis en informatie bij de bodemexperts (omgevingsdienst) uit te vragen. Het gaat als het ware om de thema's uit de omgevingsvisie te verknopen met specialistische kennis van de ondergrond.

De spreektijd bodem wordt door de omgevingsdienst Rivierenland (ODR) aangegrepen als een opmaat voor nadere gesprekken die zij willen voeren met de individuele gemeenten in de regio. Met deze vervolgesprekken wil de ODR inzicht verschaffen in de kennisbehoefte vanuit de gemeenten als het gaat om de invulling van maatschappelijke opgaven. Daarnaast wil de ODR bespreken hoe ze de nieuwe taken onder de omgevingswet wil uitvoeren en op hoe gemeenten de beleidsvrijheid in het taakveld bodem kan invullen.

Deelnemersveld

Gezien de huidige situatie rond de uitbraak van COVID-19 waren we genooddaakt om de spreektijd bodem in digitale vorm uit te voeren. Idealiter gezien is het - gezien de doelstelling van de spreektijd om mensen nader tot elkaar te brengen - beter om een dergelijke sessie in fysieke vorm te laten plaatsvinden. Desondanks kwamen er gelukkig veel mensen af op deze spreektijd, hetgeen er wijst dat het onderwerp in ieder geval speelt binnen de regio Rivierenland. Naast bodemspecialisten van de ODR, sloten ook mensen aan die zich bezighouden met ruimtelijke ordening, stadsontwikkeling, duurzaamheid, milieu en klimaatadaptatie. Tot slot namen ook een aantal procesregisseurs Omgevingswet deel aan de sessie. Al met al een gevarieerde mix.

De spreektijd bodem draait om het verbinden van het werk van bovenaf met werken van onderop

Stellingenronde

De spreektijd bodem werd na een korte voorstelronde afgetrapt met een aantal stellingen, waarin werd gepolst in hoeverre de deelnemers belang hechten aan het thema bodem en ondergrond:

Stelling 1 - Bodem & ondergrond staat op mijn radar

De meeste aanwezigen stemde ermee in dat bodem en ondergrond voor hen een onderwerp van belang is. Toch viel op dat een aantal mensen die zich bezighouden met de ruimtelijke ordening nog niet veel met de bodem van doen hadden en dus ook niet bekend zijn met de mogelijke kansen en belemmeringen van de bodem. Een aantal overige gemeenteambtenaren, die wel aangaven dat zij bodem van belang achten, gaven daarbij ook aan de ze voor de inhoudelijke kennis erg leunen op de ODR er zelf beperkt inzicht hebben in wat er allemaal wel en niet kan met de ondergrond.

Stelling 2 - In mijn gemeente is bodem & ondergrond een belangrijk thema

Op de vraag of de eigen organisaties ook daadwerkelijk belang hecht aan de bodem en ondergrond bij ruimtelijke opgaven, werd wederom overwegend instemmend geantwoord. Opvallend hierbij is dat tevens wordt aangegeven dat bijna alle kennis is weggevloeid van gemeenten naar de ODR. Binnen de gemeenten is daarom weinig capaciteit om zich echt te buigen over dit onderwerp.

Vanuit de energiehoek werd wel de nadrukkelijke vraag gesteld wat de bodem kan betekenen bij de energievraagstukken. Dit geeft duidelijk aan dat er binnen de regio zeer zeker behoefte is aan kennis en expertise over de ondergrond, maar dat dit nog moeilijk wordt gedeeld. De energieopgaven hebben raakvlak met de bodem, maar het is niet duidelijk aan welke kennis exact behoefte is.

Stelling 3 - Bodem & ondergrond is een thema dat aan bod moet komen in de omgevingsvisie

De meeste van de aanwezigen zien ook wel een rol weggelegd voor bodem en ondergrond in de omgevingsvisie. Zo wordt zelfs benadrukt dat het ondergrond enorm veel kansen biedt bij de oplossing van maatschappelijke opgaven. De ODR gaat zelfs al verder door de ontwikkeling van een Nota bodembeheer Omgevingswet-proof te maken. Toch is ook op deze stelling geen unanieme instemming. Sommige geven aan de het thema bodem reactief is op de planontwikkeling en zelden sturend is. Hierdoor is het naar hun zeggen geen thema voor een visie. Dit beeld van de ondergrond is wellicht wat achterhaald en gericht op de traditionele bodemkwaliteitszorg. Er is dus een belangrijke taak weggelegd om het belang van de ondergrond beter voor het voetlicht te brengen. Zo is de bodemopbouw wel degelijk bepalend voor welke maatregelen er zouden moeten worden genomen tegen bijvoorbeeld wateroverlast.

Stelling 4 - Ik zie een rol voor mezelf op het thema bodem & ondergrond in relatie tot de omgevingsvisie

Op de laatste stelling is opvallend genoeg meer verdeling bij de beantwoording. Daar waar de bodemspecialisten bij de ODR de bodem logischerwijs als belangrijk achten, zien degene bij de gemeenten die zich met zaken als ruimtelijke stadsontwikkeling bezighouden minder een rol weggelegd om met de bodem als thema aan de slag te gaan. Zij zien dit meer een taak van de specialisten, zij moeten de ruimtelijke ordenaars voeden.

Huiswerk klaar

Op basis van de stellingen is duidelijk dat er binnen de regio Rivierenland belang wordt geacht aan het thema bodem bij de invulling van ruimtelijke opgaven. Ondanks dit is het voor de specialisten niet altijd duidelijk voor welke opgaven de gemeenten precies staan en anderzijds is niet altijd even duidelijk hoe de ondergrond kan bijdragen bij deze maatschappelijke vraagstukken.

Binnen het consortium Samen de diepte in (SDDI) is daarom het concept van 'huiswerk klaar' ontwikkeld om decentrale overheden en omgevingsdiensten inzicht te verschaffen in hoeverre zij - vanuit het oogpunt van bodem en ondergrond - klaar zijn voor het 'nieuwe werken' onder de Omgevingswet. Deze

denklijn biedt een kapstok om binnen gemeenten/regio's de stand van zaken op te maken en te komen tot ordening en acties.

Huiswerk klaar-onderwerpen om goed voorbereid aan de slag te gaan met het werken onder de Omgevingswet. Zie tekst en presentatie voor nadere toelichting.

Een belangrijke constatering uit het traject SDDI is dat er veel tegelijkertijd speelt. De energiecollega's bereiden bijvoorbeeld een regionale energiestrategie (RES) voor, waarin bodemenergie een belangrijke rol speelt en waarin verbindingen tussen energie-aanbod en vraag ondergronds verlopen.

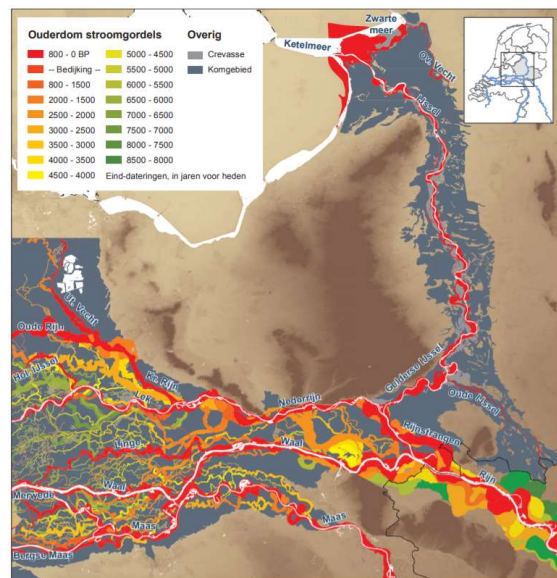
De ruimteclaims vanuit de RES komen bovenop de ruimtelijke adaptatie die is ingegeven vanuit klimaatverandering. Daarnaast zijn er ambitieuze doelstellingen om de landbouw circulair in te richten, en zo zijn er meer opgaven die iets verlangen van het bodem- en watersysteem. Vragen hieromtrent kunnen iedere dag op tafel komen en dan is het aan het domein 'bodem en ondergrond' om de juiste input te bieden.

Gebied kennen

Voor Rivierenland is het riviersysteem belangrijk bij de ontwikkeling van het gebied, zo ook voor de ondergrond. Door verschillende typen rivieren in warme en koude perioden uit het verleden is de grond heterogeen opgebouwd met een afwisseling van zandbanen en komgronden. Vanwege kleigronden zijn delen van Rivierenland gevoeliger voor zettingen en compactie. Daarnaast speelt kwel een belangrijke rol doordat het gebied lager is gelegen dan omringend gebied, bijvoorbeeld de hoge Veluwe ten noorden. Het komt er op neer dat het riviersysteem en de bijbehorende bodem bepalend zijn voor de ruimtelijke ontwikkelingen in het gebied.

Opgaven in beeld

De ruimtelijke ontwikkelingen in het gebied zijn veelal gelieerd aan de maatschappelijke opgaven waar het gebied voor staat. In het kader van de opgaven om ruimte voor de rivier te creëren dient te worden gezocht naar oplossingen om dijken te verleggen, nevengeulen aan te leggen, plassen in de uiterwaarden te verondiepen. Al deze maatregelen hebben een directe link met de ondergrond, zo bepaald de bodemopbouw in belangrijke mate waar bijvoorbeeld een nevengeul kan worden aangelegd. Een andere opgave waar Rivierenland mee kampt - en die deels te maken heeft met het ruimte voor de rivier traject - is de omgang met wateroverlast. In een laaggelegen en kwelrijk gebied moet op innovatieve wijze worden gekeken welke oplossingen bijdragen aan een duurzaam verhelpen van de wateroverlast. Zo is de aanleg en effectiviteit van een wadi gebonden aan de grondsoort. Eén van de

De ontstaansgeschiedenis met sterk afwisselend riviertypen en waterafvoer is kenmerkend voor Rivierenland. Dit systeem is onder meer verantwoordelijk een sterk heterogene opbouw van de ondergrond.

belangrijkste opgaven waar Nederland mee kampt is de energietransitie. Ook in Rivierenland is dit een uitdagende opgave, die niet zonder de ondergrond kan worden verwezenlijkt. Veel oplossingen nemen ruimte in beslag, zo ook bovengrondse oplossingen waar ondergrondse infra bij komt kijken. Ondergrondse energiesystemen dienen op dusdanige wijze te worden aangelegd dat er geen interferentie optreedt en het systeem optimaal werkt qua efficiëntie. Daarnaast dient bij de aanleg van een dergelijk systeem te worden nagedacht over eventueel andere functies in de ondergrond.

Rivierenland kent diverse ruimtelijke opgaven die verband houden met de bodem en ondergrond. Enkele kenmerken opgaven zijn ruimte voor de rivier, omgang met wateroverlast of de energietransitie.

Bodem in beeld

De bodem en ondergrond zijn onmisbaar bij de aanpak van maatschappelijke vraagstukken. Het is dan ook essentieel dat kennis van de ondergrond op duidelijke en bruikbare wijze in beeld is gebracht, waarbij de vraag dient te worden gesteld of de data voldoende informatie/kennis biedt om de juiste keuzes te maken.

In de gemeente Culemborg is men gestart met de digitalisering van de eigen stadsatlas om tegemoet te komen aan het in beeld brengen van belangrijke bodemaspecten. In Culemborg bestaat er een omvangrijke atlas met meer dan 170 kaarten in analoge vorm. Deze vorm maakt het moeilijk bruikbaar bij visie- en planvorming. Daarom wil de gemeente de kaarten graag digitaliseren en een GIS omgeving onderbrengen om zodoende lagen makkelijker over elkaar te kunnen leggen en gebiedskenmerken met elkaar te vergelijken. Op deze manier tracht de gemeente Culemborg beter antwoord te kunnen geven op de maatschappelijke opgaven. Het project is in volle gang en de resultaten worden verwacht tegen het einde van het jaar.

Middelen beschikbaar

Onder de Omgevingswet wordt van de gemeente een aanzienlijke verbreding van de bodemwerkzaamheden gevraagd. Tegen het licht van deze verbreding is het verstandig om af te vragen of het gewenste competentieniveau op orde is, er voldoende FTE aanwezig is en of de (financiële) middelen aanwezig zijn om gehoor te geven aan de opgaven. Bij dit onderwerp is het noodzakelijk om ook buiten de eigen organisatie te kijken, omdat in het verleden veel expertise van de gemeenten naar de regionale omgevingsdiensten is gevloeid. Met andere woorden de kennis kan aanwezig zijn, maar buiten de eigen organisatie. Het is dan ook van essentieel belang dat er - ondanks het decentraal, tenzij principe - toch voldoende regionale afstemming plaatsvindt.

Netwerk op orde

In navolging op het vorige punt, vraagt het werken onder de Omgevingswet ook een investering in het eigen netwerk. Zoals reeds aangegeven is het onmogelijk alle details te kennen van onderwerpen als ondergrondse energievoorziening, klimaatadaptieve mogelijkheden, traditionele bodemkwaliteitszorg, circulaire grondstromen, verduurzaming van de landbouw, stedelijke ontwikkeling. Het is meer van belang om als organisatie het totaalplaatje te kennen en daarbij te weten wie de gewenste kennis heeft. Daarbij is het belangrijk om af te vragen wanneer bepaalde kennis dient te worden ingewonnen.

Strategie afgestemd

Dit onderdeel kan op twee manieren worden bekeken. Enerzijds dient een strategie te worden afgestemd met betrekking tot ruimtelijke ontwikkelingen. Ruimtelijke plannen in de leefomgeving hebben impact op de ondergrond. De ondergrond biedt kansen en beperkingen ten aanzien van diverse opgaven. Wanneer de ondergrond onvoldoende wordt benut of zelfs helemaal wordt vergeten bij (bovengrondse) plannen, kan het zijn dat er ondergrondse knelpunten ontstaan met als gevolg hogere kosten of suboptimale oplossingen. Om zoveel mogelijk bewustwording te creëren en invloed uit te oefenen (zodat de ondergrond tijdig en voldoende wordt meegenomen), moet ondergrond onlosmakelijk onderdeel worden van ruimtelijke plannen: 3D ruimtelijk ordening.

Anderzijds achten we het van meerwaarde om een strategie te ontwikkelen binnen de eigen organisatie die moet zorgdragen dat bodem en ondergrond optimaal wordt verankerd in het instrumentarium van de Omgevingswet. Hierbij kan worden afgevraagd welke stappen er nodig zijn bodem te agenderen.

Uitdagingen en opgaven (interactief)

Met behulp van een aantal menitimeter vragen werd nagegaan wat de regio als belangrijkste uitdaging binnen Rivierenland ziet en hoe zich dit verhoudt tot de bodem en ondergrond.

Uitdagingen

Als meest genoemde uitdaging kwam het Omgevingsplan naar voren. De deelnemers aan de sessie gaven dus aan dat ze de juridische verankering van het te voeren beleid als grote uitdaging zien. Vanuit het deelnemersveld wordt aangegeven dat er op hen afkomt en dat de juiste afwegingen in het omgevingsplan een cruciale en ingewikkelde taak is. Daarnaast is ook genoemd dat toezicht en handhaving onmisbare schakels zijn in de beleidscyclus. De uitdaging zit in het vinden van de juiste balans tussen functies en belangen binnen de fysieke leefomgeving. Naast deze belangenafweging worden nog veel andere uitdagingen genoemd, zoals circulaire landbouw, burgerparticipatie, drinkwater

WordCloud met belangrijkste uitdagingen zoals aangegeven door de regio Rivierenland

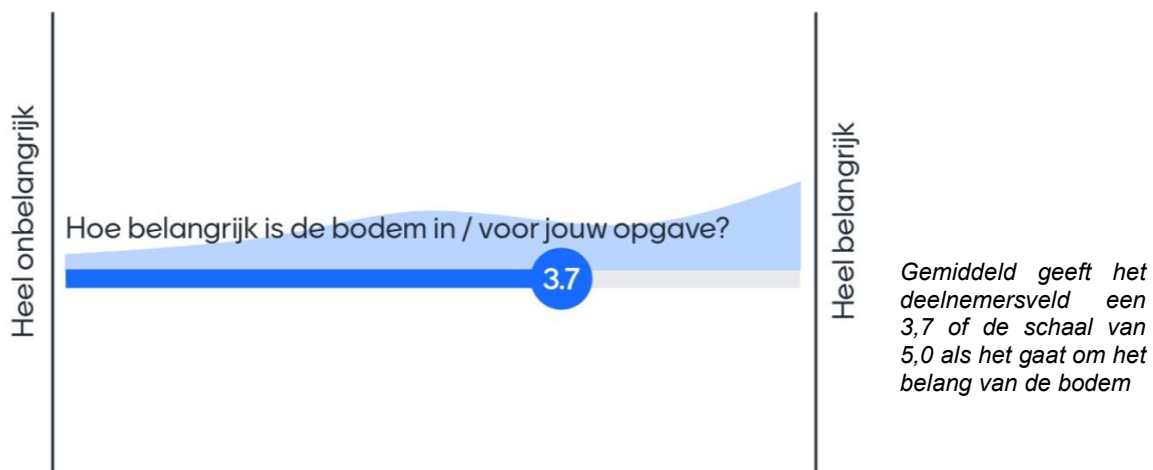
of energietransitie. Zie onderstaande WordCloud voor een volledig beeld van de uitdagingen zoals de regio Rivierenland heeft benoemd.

Raakvlakken

Op de vraag welke raakvlakken er zijn met de ondergrond wordt vaak gereageerd met de verdeling functies en samenhang met andere bodemaspecten genoemd. De bodem biedt kansen of belemmeringen en dient daarom vroegtijdig te worden meegewogen bij het toedelen van de functies. Ook worden als belangrijke raakvlakken genoemd dat circulaire landbouw onmogelijk is zonder een gezonde bodem. Een ander opvallend punt dat wordt genoemd is grondwaterkwaliteit, waarbij duidelijk de verhouding tussen bevoegdheden tussen gemeente en provincie wordt aangehaald. De eerstgenoemde is bevoegd voor de gehele fysieke leefomgeving, maar de provincie draagt zorg voor de grondwaterkwaliteit met het waterschap als uitvoerende instantie.

Belang van de bodem

Vanuit het deelnemersveld wordt een bovengemiddeld belang aan de bodem gehecht. Het cijfer van 3.7 op een schaal van 5.0 is hierbij ook nog een onderschatting, omdat ook een keer een 1 werd gegeven, terwijl dat niet de bedoeling was.

Wat gaat er mis als we de ondergrond buiten beschouwing laten?

Op deze vraag komen wederom interessante reacties uit de groep die nogmaals de urgentie van de bodem en ondergrond onderstrepen. De eerste en vrij krachtige reactie luidt dat het veel geld kost. Kosten lopen onnodig op als bij ruimtelijke ontwikkeling niet van te voren naar het deel onder het maaiveld wordt gekeken. Als bodem bovendien buiten beschouwing wordt gelaten, dan kan men onmogelijk spreken over een integrale benadering van de fysieke leefomgeving, iets waar naar wordt gestreefd bij het werken onder de Omgevingswet.

Zonder zorgvuldige regie geldt vaak het recht van de eerste, wat voor de fysieke leefomgeving als geheel wellicht niet de gewenste oplossing is. Denk hierbij aan interferentieproblemen bij de aanleg van bodemenergiesystemen. Hiermee kan de potentie van de ondergrond bij de energievoorziening als alternatief voor gas teniet worden gedaan. Daarnaast worden inhoudelijke gevolgen genoemd, zoals de verstoring van het natuurlijk evenwicht, wat grote gevolgen heeft op de kwaliteit, water, natuur, bebouwing en grondgebruik in brede zin. Ook worden zorgen geuit op het gebied van drinkwaterkwaliteit, verdroging, bodemdaling en biodiversiteit als we niet zorgvuldig omgaan met de bodem.

Een mooi citaat uit de groep is dat we de (aard)bodem in bruikleen hebben en dat we bij onverantwoord gebruik de negatieve gevolgen vooruitschuiven naar onze kinderen. We mogen onze problemen niet naar de toekomst schuiven. Hierbij wordt tevens opgemerkt dat processen in de bodem/ondergrond traag zijn en vaak moeilijk omkeerbaar. “sommige dingen kan je maar één keer fout doen”.

Vervolg

Naast het doel om RO'ers en programmamanagers Omgevingswet bewust te laten worden van het belang van het betrekken van de ondergrond bij ruimtelijke ontwikkelingen en afwegingen ten aanzien van beleid het regelgeving, vormde de spreektijd ook een opmaat naar vervolgesprekken tussen de ODR en de gemeenten. Op basis van deze sessie is voldoende aanleiding gebleken om met elkaar in gesprek te gaan. De urgentie van het belang van de ondergrond wordt breed gedeeld, maar de exacte rol van de bodem en ondergrond bij maatschappelijke vraagstukken is niet altijd even duidelijk. Ook is een nadere afstemming aangaande de rolverdeling binnen en tussen organisaties gewenst. Aan de hand van invulsheets die we met dit verslag meesturen wil Margreet Lips van de ODR het gesprek aangaan. Binnen het consortium 'Samen de diepte in' en het Gelders Ondergrond Overleg (GOO) kunnen we uiteraard ook uitstekend de helpende hand bieden door het organiseren van themabijeenkomsten, het uitwerken van inhoudelijke vraagstukken in bepaalde casussen, de inzet van kennisinstellingen. Bovendien wordt er medio 2021 een bestuurlijke bijeenkomst georganiseerd in Gelderland om ook op bestuurlijk vlak aandacht te vragen voor het belang van de bodem bij ruimtelijke ontwikkelingen en verankering van beleid onder de Omgevingswet. De voorbereidingen van deze bijeenkomst vinden plaats in het najaar van dit jaar.

Contact

Samen de diepte in:

www.samendedieptein.nl / corinne.koot@witteveenbos.com / willem.hendriks@witteveenbos.com

Bodembeheer van de toekomst

www.samendedieptein.nl/bodembeheer-van-de-toekomst/

Gelders Ondergrond Overleg:

www.goo.gelderseomgevingsdiensten.nl / R.Nap@apeldoorn.nl / T: 06 52 47 58 37